

Praktijkaart bij de interventie ‘Technieken voor begrijpend lezen’

NATIONAAL PROGRAMMA ONDERWIJS

Verantwoording

2021 SLO, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Auteurs:

Joanneke Prenger en Gerdineke van Silfhout

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

Inleiding

Er zijn verschillende interventies om je onderwijs in begrijpend lezen te verbeteren. Aansluitend bij de interventie '[Technieken voor begrijpend lezen](#)' op de NPO Menukaart gaan we in deze handreiking in op de vraag: hoe maak je inzetten op technieken voor begrijpend lezen een effectieve interventie voor je leesonderwijs? We hebben drie inzichten samengevat die je daarbij helpen. Per inzicht vind je op de volgende pagina's meer informatie.

1. Zorg voor kennis over het onderwerp van de tekst

Pas als leerlingen voldoende kennis hebben over het onderwerp van een tekst en de tekst hen uitdaagt, is onderwijs in leesstrategieën de moeite waard. Besteed dus eerst en vooral aandacht aan de **inhoud** van de tekst.

- Laat leerlingen over hetzelfde onderwerp meerdere keren lezen, praten en schrijven. Zo bouwen ze kennis van de wereld op.
- Beschouw lezen als een sociale activiteit: praat over de teksten, stel vragen en stimuleer analyse en discussie.
- Zorg voor een goede opbouw in teksten die je gebruikt: begin met eenvoudige teksten en werk toe naar rijke teksten.

➤ [Lees waar een goede leesles om draait.](#)

2. Zet leesstrategieën in als middel om het leesdoel te bereiken

Leesstrategieën verhogen het leesvermogen van leerlingen, maar alleen als je leerlingen vooraf een duidelijk **leesdoel** laat stellen. Een leesdoel is dus essentieel om het onderwijs in strategieën effectief te laten zijn.

- Maak leerlingen bewust van het feit dat elke context, taak en tekst je dwingt tot een andere inzet van leesstrategieën.
- Leesstrategieën zijn een middel om het eigen leesdoel te bereiken: het leesdoel bepaalt de strategie.
- Laat leerlingen zich afvragen welk begrip ze moeten opbouwen om hun leesdoelen te bereiken.
- Maak onderscheid tussen *reparatiestrategieën* en *begripsverhogende strategieën*.

➤ [Lees hoe je dat doet.](#)

3. Bied leesstrategieën aan in een rijke leesdidactiek

Maak het onderwijs in leesstrategieën onderdeel van een **rijke leesdidactiek**. Alleen als leerlingen voldoende inzien wanneer het zinvol is om bepaalde leesstrategieën te gebruiken, zullen ze wat ze leren bij begrijpend lezen ook spontaan inzetten buiten de leesles.

- Je kunt lees- en tekstbegripstrategieën aanleren door directe instructie (uitleg geven), door *modelling* (hardopdenkend voordoen) en observerend lezen.
- Ga met leerlingen in gesprek over vragen, zoals: "Met welk doel ga je deze tekst lezen?" en "Ervaar je begripsproblemen? Welke leesstrategieën zet je in om dat te repareren?"
- Oefen niet alleen in contexten waar de strategiekeuze al vooraf gemaakt is.

➤ [Lees de didactische tips.](#)

1. Zorg voor kennis over het onderwerp van de tekst

Het is van belang om voldoende aandacht te schenken aan de inhoud van een tekst (Hirsch, 2006). Zorg daarom dat leerlingen kennis ontwikkelen over het onderwerp van de tekst die je met ze gaat lezen. Je kunt bijvoorbeeld samenhang aanbrengen in onderwerpen tussen de teksten in je leeslessen en de teksten in je schrijfonderwijs of bij andere vakken. Kijk of je teksten kunt gebruiken met overeenkomst in onderwerp, kwaliteit en moeilijkheidsgraad. Leerlingen bouwen kennis van de wereld op als ze vaker samen over hetzelfde onderwerp lezen, in gesprek gaan en schrijven. Die kennis is cruciaal om het begrijpend lezen te verbeteren. Als leerlingen voldoende kennis hebben over het onderwerp van een tekst en de tekst hen uitdaagt, is onderwijs in leesstrategieën de moeite waard (Aarnoutse, 2020).

Een goede leesles draait om inhoud en om de vraag hoe je die inhoud eigen kunt maken door diepgaand en strategisch te lezen. Hoe je dat doet? Rooijackers et al. (2020) beschrijven ingrediënten voor een effectieve didactiek. Gebruik complexe teksten die je vanuit een leesdoel klassikaal geheel of deels laat (her)lezen. Laat je leerlingen aantekeningen maken tijdens lezen en beschouw lezen als een sociale activiteit. Praat over de teksten, stel vragen en stimuleer analyse en discussie. Daarmee stuur je de leesprocessen van je leerlingen en krijgen ze een dieper tekstbegrip. Het is ook van belang met welke teksten je werkt. In een recent interview in *Van Twaalf tot Achttien* (Bloem, 2021) benadrukken we een goede opbouw in teksten die je gebruikt. Begin met eenvoudige teksten, al dan niet ondersteund met beeld. Gebruik *scaffolding*: laat bijvoorbeeld eerst eens afbeeldingen of een filmpje zien over het onderwerp van de tekst. Werk toe naar rijke teksten waarvoor ze echt voorkennis nodig hebben en waar ze uitdaging in vinden. Je begeleidt je leerlingen bij wijze van spreken van een Jeugdjournaalitem naar een artikel in NRC. Zo groeien ze in hun kennisontwikkeling en taalontwikkeling. Dat geldt zowel voor basisschoolleerlingen als voor leerlingen in het voortgezet onderwijs.

2. Zet leesstrategieën in als middel om het leesdoel te bereiken

Uit recent onderzoek blijkt dat het leesvermogen van leerlingen aanzienlijk verhoogt als je instructie geeft in leesstrategieën (Okkinga et al., 2018). Maar uit dezelfde studie blijkt ook dat het tekstbegrip van leerlingen maar beperkt verbetert als je daarbij vooraf geen duidelijk leesdoel stelt. Een leesdoel is dus essentieel om het onderwijs in strategieën effectief te laten zijn. Het onderwijs in leesstrategieën is immers vooral bedoeld om kinderen te leren hoe ze dat leesdoel kunnen bereiken: hoe ze teksten het beste kunnen aanpakken en hoe ze problemen met teksten kunnen voorkomen of oplossen. Elke context, taak en tekst kan elke lezer dwingen tot een andere inzet van leesstrategieën. Leesstrategieën zijn een flexibel, persoonlijk hulpmiddel (Van Steensel & Houtveen, 2020).

Er zijn grofweg twee categorieën leesstrategieën (Van den Broek & Helder, 2017). Zie ook Kader 2 (p. 8) verderop in deze praktijkkaart, met zeven uit onderzoek bewezen effectieve leesstrategieën.

1. *reparatiestrategieën*

Deze strategieën zetten lezers in als ze merken dat ze onvoldoende samenhang kunnen aanbrengen tussen tekstdelen.

2. *begripsverhogende strategieën*

Deze strategieën zetten lezers in om hun begrip aan te scherpen, zodat ze beter kunnen interpreteren, dingen onthouden of er kritischer op reflecteren.

Geef je leerlingen dus mee dat leesstrategieën een middel zijn om het eigen leesdoel te bereiken. Je zult het daarbij vooral met leerlingen moeten hebben over de vraag *hoe* je een bepaalde tekst voor een bepaald doel, in een bepaalde context goed moet lezen (Rooijackers et al., 2020). Leerlingen moeten zich afvragen welk begrip ze moeten opbouwen om hun leesdoelen te bereiken. Als hun begrip van de tekst onvoldoende is, kunnen ze dat verbeteren met reparatiestrategieën. Als ze een bepaald leesdoel hebben, kunnen ze dat bereiken door begripsverhogende strategieën in te zetten. Het scheelt namelijk nogal of je een tekst voor een werkstuk of een schoolvak moet lezen of voor jezelf. Afhankelijk van context en taak zal een lezer sommige tekstdelen in zijn hoofd 'benadrukken' en andere tekstdelen 'onderdrukken'. Voor sommige leesdoelen is het niet erg dat je een stukje tekst niet begrijpt, voor andere leesdoelen is dat wel belangrijk. En als je leesdoel is dat je de informatie van de tekst wilt onthouden, kun je je een samenvatting maken (leesstrategie). Of als je leesdoel is om de structuur van de tekst beter te doorgronden, kun je een pijlenschema maken van de tekst (leesstrategie).

3. Bied leesstrategieën aan in een rijke leesdidactiek

Leesstrategieën zet je dus in om – afhankelijk van je leesdoel – je de inhoud van een tekst eigen te maken of om iets te doen met de inhoud van de tekst. Om de leerlingen op te leiden tot zelfstandige lezers die persoonlijke keuzes kunnen maken, moet je ze zelf laten nadenken over welke strategie het meest geschikt is om verschillende leesdoelen te bereiken. Dat kan in een klasgesprek, tijdens de ondersteuning van groepswerk of bij het begeleiden van individuele leerlingen. Je kunt lees- en tekstbegripstrategieën aanleren door directe instructie (uitleg geven), door *modelling* (hardop denkend voordoen) en observerend te leren lezen. Zorg er echter wel voor dat je leerlingen de strategieën niet mechanistisch of op een rigide 'stap voor stap' manier aanleert met teksten die zich daar onvoldoende voor lenen. Zo'n aanpak kan juist voor een cognitieve overload zorgen en het proces van begrijpend lezen verstoren, terwijl je dat proces juist doorgang wilt laten vinden en wilt ondersteunen.

Om leerlingen actief te leren afwegen welke strategie in welke situatie het beste werkt, is het belangrijk dat leerlingen niet alleen moeten oefenen in contexten waarbij de strategiekeuze al vooraf gemaakt is. Leg dus uit in welke situatie een leesstrategie doelmatig is. Als leerlingen onvoldoende inzien wanneer het zinvol is om bepaalde leesstrategieën te gebruiken, is het zeer de vraag of leerlingen wat ze leren bij begrijpend lezen ook spontaan inzetten buiten de leesles (Rooijackers et al., 2017).

Rooijackers et al. (2020) geven de volgende didactische tips. Lees als docent een lastige tekst hardop voor de klas en *model* hoe jij als expert daarbij leesstrategieën inzet. Of laat leerlingen zelf aan elkaar *modellen* hoe ze een tekst aanpakken. Geef ze in duo's een pittige tekst met een duidelijk leesdoel. De ene leerling leest de tekst hardop voor en vraagt zich hardop af of hij de tekst snapt en hoe hij tot beter begrip kan komen. Ga in beide gevallen met elkaar in gesprek over vragen zoals "Met welk *doel* ga je deze tekst lezen?" en "Ervaar je begripsproblemen? Welke leesstrategieën zet je in om dat te repareren?" Ruim ook tijd in om expliciet te reflecteren op de gekozen strategieën. Paste het strategiegebruik bij het leesdoel? Samen reflecteren op het strategiegebruik stimuleert de metacognitieve vaardigheden van de leerlingen bij het lezen. Aanwijzingen en scripts voor het *modellen* van strategieën in lesmethodes zijn daarbij behulpzaam, maar slaan deze reflectiestap vaak over.

Verder lezen

Er zijn op dit moment veel goede initiatieven en inspirerende publicaties om het begrijpend leesonderwijs een impuls te geven.

- Op [Lezeninhetvmbo](#) vind je een *quickscan* om je leesonderwijs in kaart te brengen. Deze is ook bruikbaar voor het po.
- In het artikel van [Van Steensel en Houtveen](#) vind je een handzaam overzicht van de actuele inzichten over effectieve didactiek.
- In de bijdrage van [Aarnoutse](#) zoomt de auteur in op leesstrategieën.
- De blogs van [Karin van de Mortel](#) en van [Anneke Smits en Erna van Koeven](#) bieden veel informatie over effectief leesonderwijs.

Allemaal inspirerende bronnen voor effectieve interventies om toe te werken naar het uiteindelijke doel: leesonderwijs dat kinderen en jongeren motiveert en aanzet tot diep geconcentreerd lezen, zodat ze de samenhang en de betekenis van een tekst ervaren.

Kader 1: Wat is een leesstrategie?

Leesstrategieën kun je vergelijken met hulpmiddelen in een gereedschapskist. Je pakt ze als je ze nodig hebt om iets te verbeteren. Leesstrategieën zijn mentale instrumenten die een lezer kan inzetten om het leesproces te ondersteunen, bewaken of verbeteren. Je gebruikt ze om een zin, alinea of tekst goed te verwerken en te begrijpen. Een leesstrategie kan een cognitieve activiteit zijn of een reeks van cognitieve activiteiten. Het afleiden van informatie uit een of twee zinnen is een voorbeeld van een leesstrategie, maar ook het samenvatten van een tekst (Aarnoutse, 2017).

Een lezer zet soms geen, één of meerdere strategieën in om een tekst te begrijpen. Net zoals je gereedschap kiest op basis van het materiaal waar je mee werkt, welke klus je gaat doen en hoe ervaren je bent, is de keuze voor een bepaalde leesstrategie afhankelijk van de tekst, het doel en de inzet van de lezer.

Er zijn verschillende lijsten met leesstrategieën, vaak afgeleid uit internationale onderzoeksliteratuur, bijvoorbeeld Pressley en Afflerbach (1995). In kader 2 (p. 8) zijn de zeven effectieve leesstrategieën uit Gobyn et al. (2019) beschreven. Onder andere ook Moeken et al. (2015) geeft een bondige, heldere opsomming, maar dan anders geordend.

Kader 2: Zeven effectieve leesstrategieën

Cognitieve leesstrategieën

1. Vragen stellen

Het stellen van vragen bij een gelezen tekst is een goed middel om tekstbegrip te bevorderen. Het meest effectief echter is leerlingen leren om zelf goede vragen bij een tekst te bedenken. Door het stellen van vragen worden ze immers aangezet om 'actief' te lezen en zijn ze zich in hogere mate bewust van hun tekstbegrip.

2. Tekstinhoud visualiseren via een schema, voorstelling of prent

Om beter grip te krijgen op de tekstinhoud, helpt het om de tekst te visualiseren of te verbeelden. Een lezer kan bijvoorbeeld het hoofdpersonage in een boek mentaal tot leven brengen door het zich in te beelden of door dit personage te tekenen om zo het tekstbegrip te versterken. Verder kan de lezer bijvoorbeeld de relaties die in een informatieve tekst beschreven worden, visualiseren door een schematische voorstelling of visuele map te maken.

3. Verbindingen maken met voorkennis

Om een tekst goed te kunnen begrijpen, is het noodzakelijk om verbindingen met aanwezige voorkennis te maken. Verbindingen met voorkennis kunnen ertoe leiden dat gepaste scenario's en mentale schema's worden opgeroepen waarbinnen de tekst (makkelijker) betekenis krijgt. Lezers kunnen op basis van hun voorkennis ook essentiële informatie oproepen, die niet letterlijk in de tekst beschreven staat, om de tekst beter te begrijpen. Ook na het lezen kunnen verbindingen met voorkennis ervoor zorgen dat de lezer zich gemakkelijker de inhoud van de tekst kan herinneren.

4. Samenvatten

Wanneer een lezer een tekst goed begrijpt, kan hij na het lezen de meest belangrijke informatie uit een tekst kort samenvatten. Hij onthoudt met andere woorden de kernboodschap en kan die bondig weergeven zonder zich te verliezen in irrelevante details van de tekst.

5. Tekststructuur herkennen

Het herkennen van de tekststructuur heeft een positief effect op het leesbegrip. Het helpt lezers onder andere om te achterhalen waarom een schrijver informatie op een bepaalde wijze presenteert en het helpt hen om op een effectieve, efficiënte wijze de tekst te interpreteren. Lezers kunnen zo op een meer efficiënte manier dezelfde structuur gebruiken om eigen ideeën te ordenen. Verder is het ook van belang leerlingen te wijzen op specifieke verbindingswoorden in een tekst (bv. 'zoals', 'omdat'). Dat helpt lezers expliciet om tekstideeën te begrijpen en met elkaar te verbinden.

Metacognitieve leesstrategieën

6. Tekstoriëntatie en leesdoelen stellen

Onder tekstoriëntatie verstaan we het activeren van inhoudelijke voorkennis over de tekst, voorspellingen maken (over wat er in de tekst zal staan) en het vooropstellen van leesdoelen. Hoe en of leerlingen teksten begrijpen, kan sterk bepaald worden door hun tekstoriëntatie. Zo kunnen leerlingen op basis van hun voorkennis bepaalde verwachtingen hebben, voorspellen waarover de tekst mogelijk zal gaan, relevante woordenschat mobiliseren en bepaalde leesdoelen stellen, eventueel samen met de leraar of klasgenoten. Het stellen van leesdoelen bevordert niet alleen strategisch lezen, maar heeft vaak ook een motiverend effect.

7. Begrip bewaken en verhelderen

Het actief monitoren en bewaken van het tekstbegrip tijdens het lezen en het flexibel kunnen toepassen van gepaste herstelstrategieën om problemen op te lossen, zijn essentieel. Actieve herstelstrategieën zijn bijvoorbeeld: de betekenis van onbekende woorden achterhalen door ze af te leiden uit de context, een onduidelijk woord in stukken verdelen en nagaan of bepaalde stukken uit het woord wel begrepen worden, bepaalde zinnen opnieuw lezen of een blik vooruitwerpen in de tekst om te zien of het begripsprobleem verderop in de tekst kan opgelost worden.

Uit: Goby, S., et al. (2019).

Referenties

Aarnoutse, C. (2017). [Onderwijs in begrijpend lezen](#). In: *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 56 (11-12), 269-291.

Aarnoutse, C. (2019). Begrijpend lezen en begrijpend leesonderwijs. In *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 58 (5-6), 137-158.

Aarnoutse, C. (2020). Vragen en antwoorden over begrijpend leesonderwijs. In *Basisschool Management* Jg. 34, nr. 4, p.22-25.

Bogaerds-Hazenberg, S., Evers-Vermeul, J. en Van den Bergh, H. (2017). [Inhoud en didactiek van begrijpend lezen](#). In *Tijdschrift Taal*, jaargang 8, nummer 12, p. 21-29.

Bloem, B. (2021). [Rijke teksten motiveren het lezen](#). In: *Van Twaalf tot Achttien*, p.32-34.

Van den Broek, P., & Helder, A. (2017). Cognitive processes in discourse comprehension: Passive processes, reader-initiated processes, and evolving mental representations. In *Discourse Processes*, 54(5-6), 360–372.

Gobyn, S., Merchie, E., De Bruyne, E., De Smedt, F., Schiepers, M. S., Vanbuel, M., Versteden, P., Van den Branden, K., Phesquière, P., Van Keer, H. (2019). [Sleutels voor effectief begrijpend lezen](#). *Inspiratie voor een eigentijdse didactiek in het basisonderwijs*. Vlaamse Onderwijsraad. <http://hdl.handle.net/1854/LU-8632072>

Hirsch, E. D., (2006). *The knowledge deficit : closing the shocking education gap for American children*. Boston: Houghton Mifflin.

Hoogeveen, M. (2018) [Het leesonderwijs in primair en voortgezet onderwijs Een stand van zaken en curriculaire aanbevelingen](#). Enschede: SLO.

Förrer, M., & van de Mortel, K. (2014). *Lezen... denken... begrijpen. Handboek begrijpend lezen in het basisonderwijs*. Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies.

Moeken, N., Kuiken, F., & Welie, C. (2015). *Salevo: Samenwerkend lezen in het voortgezet onderwijs*. UvA.

Okkinga, M., Van Steensel, R., Van Gelderen, A. J., Van Schooten, E., Slegers, P. J., & Arends, L. R. (2018). Effectiveness of reading-strategy interventions in whole classrooms: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(4), 1215–1239.

Padmos, T., Van Gorp, K., & Van den Branden, K. (2013). [Beter leren lezen en schrijven. Handvatten voor een effectieve aanpak in het basis- en secundair onderwijs.](#) Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en vorming.

Pressley, M., & Afrooflerbach, P. (1995). *Verbal protocols of reading: The nature of constructively responsive reading*. Lawrence Erlbaum Associates.

Rooijackers, P., Van Silfhout, G., & Van den Bergh, H. (2020). [Timmeren met oude spijkers en zonder hout: Waarom leergangen Nederlands nu niet echt aan strategie-instructie doen.](#) Levende Talen Magazine, 108(1), 18–23.

Shanahan, T., Callison, K., Carriere, C., Duke, N. K., Pearson, P. D., Schatschneider, C., & Torgesen, J. (2010). *Improving reading comprehension in kindergarten through 3rd grade: A practice guide (NCEE 2010-4038)*. Washington, D.C.: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Educational Sciences, U.S. Department of Education.

Van Steensel, R., & Houtveen, T. (2020). [De vele kanten van leesbegrip: Verslag van een literatuurstudie naar kernelementen van effectief onderwijs in begrijpend lezen.](#) Levende Talen Tijdschrift, 21(3), 3–12.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres

Stationsplein 15
3818 LE Amersfoort

Postadres

Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40

E info@slo.nl

W www.slo.nl

[company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

[SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)